

о. Олег ГІРНИК (*Загреб, Хорватія*)

АРХІВ ГАВРІІЛА КОСТЕЛЬНИКА

У 2006 році виповнюється сто двадцять років від дня народження видатного українського філософа, богослова і громадського діяча о. Гавриїла Костельника. Але більшість, напевно, зверне свою увагу на інший ювілей: на шістдесятю річницю “львівського собору 1946 року”, на якому т. зв. “ініціативна група” проголосила ліквідацію постанов Берестейської унії і з’єднання частини духовенства УГКЦ з Російською Православною Церквою. Досі не вщухають дискусії щодо особи о. Гавриїла Костельника – голови “ініціативної групи”. Негативна оцінка собору повністю зупинила процес дослідження його творчості. Попри те, що Гавриїл Костельник є одним з найвидатніших українських філософів першої половини ХХ ст., його ім’я не згадують і найновіші, ідеологічно незаангажовані довідкові видання з української філософії¹. Теперішність вимагає облишити ідеологічні стереотипи і нарешті розпочати ґрунтовне дослідження спадщини Гавриїла Костельника.

Найскладнішим є дослідження документів приватного архіву Костельника. Після приходу радянських військ до Львова НКВС неодноразово проводило обшуки в помешканні о. Гавриїла. Про це він сам згадує в рукописі І-го тому праці “Логіка”: “Цей І том я написав під большевиками, в 1940 і 1941 рр. Коли мого середушогосина (Богдана – *О. Г.*) большевики заарештували, 29. І. 1941 р., я вже мав майже готовий цей І том². Підчас ревізії большевики забрали мені з іншими матеріалами також і (скрипт) моєї Льогіки саме тому, що це була остання моя праця. При переслуховуванні генерал Василь Сергієнко, начальник НКВД у Львівській області, поставив мені питання: “Чи це матеріалістична Льогіка, чи ідеалістична?” Я відповів: “За вашою термінологією ідеалістична. Але матеріалістичної логіки не було, немає і не буде бо матерія не думає”. Генерал на те: “Було б краще, якби вона була матеріалістична!” Все-таки він (дозволив) віддати мені скрипт (дві більші паки) моєї Льогіки. Якби ж не Боже Провидіння, то світ ніколи не побачив би моєї Льогіки, бо я вже не мав би сили ще раз те саме наново написати” (“Логіка”, рукопис. – С. ХХ–ХХІ).

¹ Напр.: Філософська думка в Україні. Біографічний довідник. – К., 2002.

² Про причини арешту і смерті сина Богдана Костельник згадує у листах братові Михайлу. Див.: *Цап М.* Писма Гавриїла Костельника братові Михайлови // Шветлосц – Нови Сад, 1995. – № 3–4. – С. 294–313.

Відтак, найбільш кардинальних втрат архів зазнав під час обшуку, що відбувся 20 вересня 1948 р., тобто відразу після вбивства Костельника. Саме тоді були вилучені матеріали організації “львівського собору”³. Частину документів (в основному рукописи праць) НКВС повернуло дружині Костельника – Елеонорі. Після її смерті (1982) донька Христина Поляк частково вивезла рукописи до Загреба. Частина потрапила до Лондона, до синів о. Гавриїла – Іриней і Зенона (зокрема, рукопис першого тому праці “Логіка”). На жаль, досі ці документи не були опрацьовані. У цій публікації вперше подається їхній список, який далеко не повний.

Найбільша частина документів залишилася в п. Андрія Савицького, котрий проживає у Львові⁴. Перелік рукописів, які зберігаються в п. Савицького, подає академік Юліян Тамаш⁵. Цей список складений без будь-якої системи і не є повним. Мені вдалось отримати від п. Савицького копії деяких рукописів, що не були зазначені в наведеному списку Ю. Тамаша (при наведенні тих документів я це зазначатиму). Водночас, деякі рукописи, подані в списку Ю. Тамаша, мені наразі не вдалось отримати від п. Савицького. Серед них: “Глаголиця з кирилиці” (б/д, за словами п. А. Савицького, ця праця мала бути опублікована в “Єпархіальному віснику”), “Темна природа в Бозі” (б/д), “Три римські примати і уніятські церкви” (1945), “Dictatus Papae” (б/д), “Єдність Церкви: матеріали всеправославної Народи у Москві в липні 1948 р.”, “Воскресіння” (б/д), “Людське щастя” (б/д), “Надчуттєвий світ” (б/д), “Небо під релігійним поглядом” (1947), “Канон пасхи” (б/д), “Спокушення Христа” (б/д), “Ап. Петро і римські папи, або догматичні підстави папства” (1945), “Ап. Петро і римські папи” (1931), “Непомильність папи і римської Церкви” (1934).

Отож намагатимусь подати в систематичному порядку всі документи о. Гавриїла Костельника, поділяючи їх згідно з тематичним принципом:

- I. Листи і поштівки.
- II. Літературні праці.
- III. Філософські праці.
- IV. Богословські праці.
- V. Різне.

У межах кожного тематичного розділу документи подано в хронологічному порядку. I-й розділ, у якому подаю список листів і поштівок, не є численним, оскільки під час обшуків першою вилучається кореспонденція

³ *Вежель Л.* Філософсько-естетична та журналістська діяльність Гавриїла Костельника у руслі духовних процесів України I-ї пол. XX ст. – К., 2003. – С. 28.

⁴ Андрій Савицький допомагав Костельнику друкувати праці на друкарській машинці. Після загибелі о. Гавриїла він опікувався його дружиною Елеонорою. Крім рукописів у власність Савицького перейшли і деякі книжки з приватної бібліотеки о. Гавриїла, а також меблі.

⁵ *Тамаш Ю.* Гавриїл Костельник межи доктрину и природу – Нови Сад, 1986. – С. 322–325. На сьогоднішній день монографія Тамаша є найповнішим дослідженням творчості Г. Костельника. Праця написана на бачвансько-українському діалекті і тому для більшості українських дослідників недоступна

Необхідно зазначити, що в часописі “Шветлосц”, який виходить у Новому Саді (Сербія) на бачвансько-українському діалекті, починаючи з 1967 р., публікуються дослідження, присвячені епістолярній спадщині Г. Костельника⁶.

І. ЛИСТИ І ПОШТІВКИ

1. Поштівка, надіслана Г. Костельником двоюрідному братові Михайлу Макаю у Будапешт⁷. Мова: хорватська. Адресат: *Gospodin Mihajlo Makkaij, V. gimnazijalac, Budapest. Sziđgyi utera 2. (Horvát-szlavon interés)*. Поштівку надіслано зі Львова (на поштовій печатці виразно видно: *Lwów*). Дату не вказано. У тексті Г. Костельник повідомляє про своє навчання у Львівській семінарії. Швидше всього йдеться про перші роки перебування Костельника у Львові. Можна припустити, що поштівку було написано між 1907 і 1908 рр.⁸. На звороті поштівки фотографія: Г. Костельник серед своїх товаришів із львівської семінарії (позначений стрілкою). Поштівка зберігається в архіві Христини Поляк у Загребі (Хорватія).

2. Лист Г. Костельника до двоюрідної сестри Юлії Гашпаровіч (дівооче прізвище Макай)⁹. Кількість сторінок 4. Мова: хорватська. Адресат: *Gospođa Julija Gašparović, u Vukovaru (Slavonien)*. Дата і місце: січень 1912 р., Фрібург (Швейцарія)¹⁰. У листі Костельник жаліється на нелегку долю поета і просить родину про матеріальну поміч. Лист зберігається в архіві Христини Поляк у Загребі.

3. Поштова картка від двоюрідної сестри Г. Костельника Юлії Гашпаровіч (дівооче прізвище Макай). Мова: хорватська. Адресат: *Velčasní gospodin Gabor Kostelnik, grkokatolíčki svećenik, Lemberg, Kopernik ulica, br. 36*. Адреса від-

⁶ Див.: *Мушинка М.* Листування Г. Костельника з В. Гнатуком // Шветлосц – Нови Сад, 1967. – № 3. – С. 161–177; *Дзензелівський Й.* Сторінка з історії вивчення говорів та літератури бачванських українців. (Листи Костельника до О. Шахматова). – 1969. – № 3. – С. 248–252; *Цап М.* Писма Гавриїла Костельника братові Михайлови. – С. 294–313. (В одному з опублікованих М. Цапом листів за 1942 р. Костельник описує драматичні обставини загибелі свого сина Богдана). У 2002 р. др. Янко Рамач у “Шветлосці” опублікував листи Г. Костельника до митрополита А. Шептицького див.: ЦДІА України у м. Львові. – Ф. 350. – Оп. 2. – Од. зб. 176.

⁷ Михайло Макай є сином Михайла Макая, Костельникового вуйка, котрий мав масток у Даруварі (Хорватія), де і похований його син Михайло (йому адресовано поштівку) пізніше проживав у Панчево (Сербія), де з невідомих причин покінчив життя самогубством (інформацію отримано від доньки о. Гавриїла Христини Поляк).

⁸ Г. Костельник з ініціативи префекта греко-католицької семінарії у Загребі Діонізія Няраді (пізніше був ректором, а відтак крижівський владика) у 1907 р. після першого року навчання на теологічному факультеті загребського університету переїздить до Львова, де продовжує навчання у львівській греко-католицькій семінарії. Навчання закінчив у 1911 р. Див.: *Тамаш Ю.* Гавриїл Костельник... – С. 10, 14.

⁹ Донька Костельникового вуйка Михайла Макая.

¹⁰ Після закінчення львівської семінарії (1911) митрополит А. Шептицький висилає Г. Костельника на докторські студії філософії у Фрібург. Саме там Костельник захистив свій докторат з філософії.

правника: Julija Gašparović, Vukovar, Slavonija. Дата написання: 12. IV. 1917. На поштівці печатка: Melitarzensur. На звороті світлина: Юлія Гашпаровіч із чоловіком Юлієм і сином Златком. Зберігається в архіві Христини Поляк (Загреб).

4. Поштова картка, надіслана парохом Руського Керестуру (рідне село о. Гавриїла) о. Михайлом Мудрим. Адресат: Dr. Gabriel Kostelnik, profesor, Lvov-Lemberg, Galicia Poljska, Kornjaktovl. Мова: бачвансько-український діалект (писано хорватською латинкою). Місце і дата: Ruski Kerestur, 5/IX. 1928. На зворотному боці світлина. Серед осіб, які вдалось ідентифікувати о. Г. Костельник, канонік о. Томович, крижівський владика Діонізій Няраді, митрополит Андрей Шептицький, о. Михайло Мудрий (парох Руського Керестуру), семінарист Йоаким Сегеді, о. Будинський (родич о. Гавриїла, що також навчався у Львові). Світлина і коментар подані у додатку (див. світлина 3). У тексті зазначено, що світлину було зроблено у містечку Кула. Вважаю за необхідне подати й текст самої поштівки:

“Ruski Kerestur 5/IX 1928 r. Dorohi Gabriš! Išće njič nje mame od Tebe. Možno, že ši nje prijemno putoval? Tu po starim. Dždju njet. – Fotografija u Kulje mi še dopada, bo še vidzi dobre, keljo nas nadvšuje Excelencija. Škoda, že ljem veljki jest – a mali nje. Šekame visti od Tebe. Bog’ O. Mihajlō¹¹.”

Зберігається в архіві Христини Поляк (Загреб).

5. Лист московського патріарха Алексія Симанського у справі о. Євгена Юрика (пізніше митрополит Львівський Миколай)¹². Кількість сторінок: 1 (рукопис), конверт (без поштових марок). Мова: російська. Адреса на конверті: о. Протопресвитеру Д-ру Гавриилу Костельник от П. Алексія. Місце і дата: Москва, 1946 юнь 24. Лист зберігається в Андрія Савицького у Львові.

6. Лист Галини (Захарясевиц?) з проханням про матеріальну допомогу. Кількість сторінок: 1 і конверт. Мова: українська. Адресат: Всесвітліший отець Протопресвітер Др. Гавриїл Костельник. Місце і дата: Л. 20. V. 1947. Лист зберігається у Андрія Савицького у Львові.

7. Лист о. Петра Хомина, надісланий з Австрії. Кількість сторінок: 1 (рукопис) і поштовий конверт. Мова: українська. Адресат: Всч. Мітрат Костельник Гавриїл (Kostelnyk H.), Lwiw (Львів), Kapitula cerkwy sw. Jura, Radjanska Ukraina, Sovjet Union. Дату не вказано¹³. Лист зберігається в Андрія Савицького, у Львові.

¹¹ “Руський Керестур 05. 09. 1928. Дорогий Габріш! Ще нічого не маємо від тебе. Можливо, ти невдало їхав? Тут по-старому. Дошу немає. Світлина з Кули мені подобається, бо чітко видно, наскільки нас перевищує Ексцеленція. Шкода, що він є лише великий – а не малий (зміст цих слів не зовсім зрозумілий – О. Г.). Чекаємо вістей від тебе. Бувай здоровий. О. Михайло”.

¹² Про митрополита Миколая див.: Митрополит Миколай (Юрик) – ієрарх, українець, людина. Спогади, фотоісторія – Львів, 2004. – 129 с.

¹³ Цей лист було надруковано у збірнику: Від католицизму до Православ'я. До 50-річчя з дня мученицької кончини протопресвітера Гавриїла Костельника – Львів, 1998. Електронне видання збірника: <http://orthodox-lviv.narod.ru/books/kostelnyk.htm#1>. Там вказано й імовірну дату написання цього листа: 2 червня 1947(?).

II. ЛІТЕРАТУРНІ ПРАЦІ

1. Любов и слизи. (“Любов і сльози”). Рукопис поезій на бачвансько-українському діалекті, написаних Костельником протягом 1903–1904 рр. переважно у Загребі, частково у Руському Керестурі (тоді називався Бачкерестур).

Рукопис має подвійну нумерацію сторінок. Внизу посередині є старша нумерація і починається з поезії “Вечарня елегія”, а перед тим є ще 5 нунумерованих сторінок. Немає сторінок 9–12, 45–48, 95–116, 179–184, 319–326, 377–380 і закінчується 416-ю сторінкою. Вгорі, в правому та лівому кутку інша нумерація, що розпочинається від поезії “Два льета” (с. 13), далі йде послідовно і закінчується 333-ю останньою сторінкою. Верхня нумерація правдоподібно є пізніша, але не враховує попередніх 13 сторінок. Загальна кількість сторінок рукопису 346.

На першій сторінці написано Костельником “Перше слово” (тобто вступне слово). Під ним дві цитати хорватською мовою: хорватського письменника Шандора Джальського і німецького філософа Ніцше. Під цитатами підпис: U Zagrebu, dne 6. I. 1905. Danica Laboš¹⁴. Відтак на 4-ій с. (за нижньою нумерацією) – короткий вірш хорватською мовою “Utjeha” (“Втіха”), а під ним вислів Шекспіра і підпис: U Zagrebu dne 6. I. 1905. Vikica Tomić.

На 63 сторінці (46 за верхньою нумерацією) після поезії “Вечар” коментар автора: “Перша моя шпиванка од шицких” (“Найперша моя поезія”).

На 136 сторінці (97) вірш “Даници” з коментарем “При поклону *З мойого валала*” (“Під час дарування *З мого села*”)¹⁵.

На 317 сторінці (255 за верхньою нумерацією) напис: “Остатні раз поправел IX. 912. Габр. Костельник”. Справді, деякі вірші виправлено або цілком перекреслено.

На сторінці 318 (256) коментар: “О нашей народной русской поэзии” (“Про нашу народну українську поезію”).

Збірник поділений на декілька розділів: “Епика (Романци и балади)”, “Лирика”, “Епиграми”, “Любовни”, “Елегия любви” (у 15 сонетах), елегія “Серенчи и милей”.

Рукопис у доброму стані, переплетений, має тверду обкладинку червоного кольору із золотим тисненим орнаментом у сецесійному стилі. Зберігається в архіві Христини Поляк (Загреб).

2. Poezija. Iz srca s duše. (“Поезія. Із серця і душі”). Рукопис поезій хорватською мовою. На титульній сторінці напис прикрашено кольоровим малюнком у сецесійному стилі і зазначено дві дати: 1905 і 1908. Майже всі поезії написані у Загребі, за винятком кількох, написаних у Руському Керестурі

Кількість сторінок: 421. Немає 63–64, 127–136, 139–164, 201–202, 363. Після 71-ї сторінки знову нумерація починається від 62-ї сторінки і далі йде

¹⁴ Даніца Лабoš була донькою греко-католицького священника. За твердженням п. Христини Поляк, саме їй було присвячено збірку поезій.

¹⁵ “З мойого валала” – перша збірка поезій Г. Костельника на бачвансько-українському діалекті, надрукована в Жовкві у 1904 р. завдяки підтримці Володимира Гнатюка і Олексія Шахматова. Див.: *Тамаш Ю.* Гавриїл Костельник... – С. 12–13, 44–50.

послідовно; після с. 282 відразу 583 (мабуть, механічна помилка). Від с. 364 починається розділ “Romance i balade”¹⁶.

Рукопис у доброму стані, переплетений, має тверду обкладинку червоного кольору прикрашену тисненим золотим орнаментом у сецесійному стилі. Зберігається в архіві Христини Поляк (Загреб).

3. Pričice iz 20. vijeka. (“Приповідки із 20 століття”). У коментарі Г. Костельник зазначає: “Ovo imahu biti satire na život 20. vijeka” (“Це мають бути сатири на життя 20 століття”). Рукопис без нумерації і має лише 5 сторінок. Поезії були написані між 1906 і 1908 рр. у Руському Керестурі і Львові. Зберігаються в архіві Христини Поляк у Загребі.

4. Рукописи кількох поетичних збірок хорватською мовою, об’єднані в одну колекцію, до якої ввійшли збірки: “**Balade**” (майже всі вірші було опубліковано у збірці “Romance i balade”, Zagreb, 1907); “**Lirske pjesme**” має три частини: I. Prvi zvuci, II. Trzaji, III. Na Dunavu; збірка “**Ritmi srca**” має дві частини: I. Sastanci i II. Rastanci; збірка “**Ritmi duš**” складається з двох частин: I. Bujanja i II. Rastoke; і замикає колекцію збірка “**Epigrami**”. В кінці є зміст, де вказано сторінки збірок і віршів. Г. Костельник переписав і впорядкував рукопис, будучи у Львові, про що сам зазначає на с. 392: “Višio s prepisivanjem i uređivanjem: u Lavovu 22. XI. 1909”. Загальна кількість сторінок рукопису 408. Рукопис у доброму стані і зберігається в архіві Христини Поляк (Загреб).

5. Biserje (Перлини). Рукопис поетичної збірки хорватською мовою. Написана Г. Костельником під час студій у Фрібургу (Швейцарія) у 1911 р. Рукопис лише частково нумерований. Загальна кількість сторінок 48. Зберігається в архіві Христини Поляк (Загреб).

6. Існує рукопис збірки інтимної лірики, присвяченої нареченій Елеонорі Зарицькій, який так і називається “**Eleonori**”. Лірику написано хорватською мовою. З етичних міркувань п. Христина Поляк відмовилась надати цей рукопис для дослідження.

7. Вдовине сватання. Рукопис оповідання Г. Костельника із життя українців села Руський Керестур (Бачка). Мова: українська. Дата написання: 1921. Кількість сторінок: 13. Зберігається в А. Савицького у Львові¹⁷.

8. Кредля й Кредліха Рукопис оповідання Г. Костельника із життя українців села Руський Керестур (Бачка). Мова: українська. Дата написання: 1926. Кількість сторінок: 11. Зберігається в А. Савицького у Львові¹⁸.

¹⁶ “Romance i balade” – перша збірка поезій хорватською мовою, яка вийшла друком у Загребі у 1907 р. завдяки підтримці хорватського поета і філософа Франя Марковича, якому Г. Костельник і присвятив цю збірку (див.: Там само. – С. 13, 51–55). До згаданої збірки не ввійшли деякі поезії, які маємо в нашому рукописі зокрема: “Dva tatara”, “Ohola kraljica”, “Nesretnik”, “Ludmiline zaruke”.

¹⁷ Цей рукопис не зазначається у списку рукописів опублікованому Ю. Тамашем. Також цього рукопису немає в списку опублікованих творів, що його подає Ю. Тамаш (див.: Там само. – С. 308–320).

¹⁸ Оповідання було спочатку опубліковане на бачвансько-українському діалекті у “Руському календарі” (Руський Керестур, 1927); відтак і українською мовою в часописі “Дзвони” (Львів, 1931. – С. 247–250).

9. Вдова на комені. Рукопис оповідання Г. Костельника із життя українців села Руський Керестур(Бачка). Мова: українська. Дата написання: 1926. Кількість сторінок: 14. Зберігається в А.Савицького у Львові.

10. У відгомін церкви. Рукопис оповідання Г. Костельника із життя українців села Руський Керестур(Бачка). Мова: українська. Дата написання: 1929. Кількість сторінок: 19. Зберігається в А. Савицького у Львові¹⁹.

11. Агафія старого попа дівка. Рукопис Г. Костельника. Мова: українська. Дата написання: 1933. Кількість сторінок: 39. Зберігається в А. Савицького у Львові²⁰.

12. Зарваницька Богородиця. Машинопис поезії. Мова: українська. Дата написання: 1938. Кількість сторінок: 3. Зберігається в архіві Х. Поляк (Загреб).

13. Надмірна любов. Рукописоповідання. Мова: українська. Дата написання: 21. XI. 1942. Кількість сторінок: 26. Рукопис зберігається в А. Савицького у Львові, але його немає у списку рукописів, опублікованому Ю. Тамашем.

14. Як земля росте. Рукопис оповідання. Мова: українська. Дата написання: 4. II. 1943. Кількість сторінок: 42. Рукопис зберігається в А. Савицького у Львові, але його немає у списку рукописів, опублікованому Ю. Тамашем.

15. Про зміст і форму в поезії. Рукопис. Мова: українська. Дата написання: б/д. Кількість сторінок: 1 аркуш. Зберігається в А. Савицького у Львові.

III. ФІЛОСОФСЬКІ ПРАЦІ

1. Фільзофічна а природна гадка. Рукопис. Мова: українська, є цитати грецькою і латинською мовами. Місце і дата написання: в Бачкерестурі(тобто в Руському Керестурі – *О. Г.*) 23. 09. 1914. Кількість сторінок: 181. Почерк дрібний, але чіткий, читається легко. Рукопис у доброму стані і зберігається в А. Савицького у Львові.

2. Простір і вселенна. Нова метафізична теорія. Частина: I–II, IV, VII–IX. Мова: українська, є також цитати грецькою і латинською мовами. Місце і дата: у Львові 20. III. 1916. Кількість сторінок: 356. Почерк чіткий, легко читається. Рукопис у доброму стані і зберігається в А. Савицького у Львові.

3. Причини атеїзму. Рукопис. Мова: українська, є також цитати грецькою і латинською мовами. Дата: 1920–1921. Нумерація сторінок непослідовна: “Часть перша” 1–61; розділ “Фізичне зло” від 52 до 84 с.; “Часть друга” від 239 до 373 с.; “Часть третя” лише 1 і 2 с. Загальна кількість сторінок 229²¹.

4. Логіка. Рукопис. Мова: українська, є також цитати грецькою і латинською мовами. Дата: 1922. Кількість сторінок: 390. Почерк дрібний, але розбірливий. Рукопис у доброму стані і зберігається в А. Савицького у Львові.

5. Логічно-математичні парадокси і їх розв'язки. Рукопис недокінченої праці. Мова: українська, є також цитати грецькою і латинською мовами. Дата

¹⁹ Оповідання було опубліковане в часописі “Нива” (Львів, 1929. – С. 378–385).

²⁰ Оповідання було опубліковане на бачвансько-українському діалекті: Агафія – старого попа дзивка // Руський календар. – Руський Керестур, 1934.

²¹ У списку Ю. Тамаша помилково вказано, що рукопис має лише першу частину із загальною кількістю сторінок 373. Див.: Тамаш Ю. Гавриїл Костельник... – С. 324.

написання: б/д. Кількість сторінок 12. На останній 12-й сторінці подано заголовок II-го розділу: “Ідеальне і реальне безконечне”. Зберігається в А. Савицького у Львові.

6. Людина в природі, її становище й походження на основі теорії прозябання. Рукопис. Мова: українська, є також цитати грецькою і латинською мовами. Дата написання: б/д. Кількість сторінок 104. Зберігається в А. Савицького у Львові.

7. Завваги до праці Впов. Отця Д-ра Г. Костельника: “Становище й походження людини”. Машинопис. Мова: українська. Дата: б/д. Кількість сторінок 17.

8. Людський родовід. Походження і становище людини на основі теорії прозябання. Рукопис. Мова: українська, є також цитати грецькою і латинською мовами. Дата написання: 20. 04. 1934. Кількість сторінок: нумерація розпочинається із 32 с. і закінчується 304 с.; на с. 303 у змісті рукопису перекреслено “Вступ” (с. 1–31) і зазначено рукою Костельника “Це видруковане у *Ниві*”. Зберігається в А. Савицького у Львові.

9. Людина і звірина. Рукопис недокінченої праці. Мова: українська. Дата: б/д. Кількість сторінок 6. Зберігається в А. Савицького у Львові.

10. Post inventam physicam. Рукопис недокінченої праці. Мова: українська і латинська. Дата написання: б/д. Кількість сторінок 3. Рукопис зберігається в А. Савицького у Львові, але його немає у списку рукописів, опублікованому Ю. Тамашем.

11. Еволюція. (Відчит). Мова: українська. Дата: 24. V. 1931. Кількість сторінок 1 аркуш. Зберігається в А. Савицького у Львові.

12. Справжній світ. Машинопис. Мова: українська. Дата написання: б/д. Кількість сторінок 11. Зберігається в А. Савицького у Львові²².

13. Гарбузова дочка. (Про душу ростин). Рукопис недокінченої праці. Мова: українська, є цитати латинською мовою. Дата написання: б/д. Кількість сторінок 17. Зберігається в А. Савицького у Львові.

14. В путях раціоналізму. Психологічна й історична генеза нинішнього “духа часу”. Рукопис. Мова: українська. Дата написання: 21. 10. 1931 (дату закреслено). Кількість сторінок 113. На титульній сторінці напис рукою Костельника: “Сей твір не вважаю за зрілий до друку. 24. V. 941. Костельник”. Зберігається в А. Савицького у Львові.

15. Розум. Рукопис недокінченої праці. Мова: українська. Місце і дата написання: Мізунь 14. VIII. 933 (вказано на с. 7). Кількість сторінок 8. На 8-ій сторінці розпочатий II-й розділ “Розум і набуте пізнання”. Зберігається в А. Савицького у Львові.

16. Упадок релігії. Рукопис. Мова: українська, є також цитати грецькою і латинською мовами. Дата написання: 4. 04. 1940. Кількість сторінок 257. Зберігається в А. Савицького у Львові.

²² У списку поданому Ю. Тамашем, зазначено, що машинопис має 14 сторінок Крім того, вказано, що існує й рукопис цієї праці на 19 сторінках. Див.: Там само. – С. 324.

17. Льогіка як аналіза техніки людського думання. I том. Рукопис. Мова: українська, є також цитати грецькою, латинською, хорватською мовами, поодинокі терміни і слова німецькою та угорською. Дата написання: 24. 04. 1941; вступ додано пізніше – на XXI-ій сторінці Костельник зазначає: “у Львові 18 лютого 1942”. Кількість сторінок: 518 (бракує с. 6–20, 169–181, 355–359) і 21 сторінка – “Вступ”, пронумерований римськими цифрами. Рукопис праці Х. Поляк вивезла до Загреба і згодом передала його до Лондона, своїм братам. Подальша доля рукопису невідома. В архіві Х. Поляк, у Загребі, зберігається лише копія рукопису

Існує машинопис § 1–14 **Логіки**, який має несуттєві відхилення від рукопису Українська мова більш пристосована до сучасної. Дата написання: б/д. Кількість сторінок: 251. Перші сторінки машинопису більші по ширині від решти. Папір жовтий, крихкий; є кілька сторінок на глянцевому папері. Текст зшитий і має картонну обкладинку. Виправлення, грецькі і латинські цитати і посилання дописані рукою Костельника. Зберігаються в А. Савицького у Львові.

На окремих листках є машинопис § 15–26 **Логіки**. Дата написання: б/д. Кількість сторінок: 131 (нумерація сторінок розпочинається від 1-ої сторінки). Папір білий. Виправлення, грецькі і латинські цитати вписані рукою Костельника (від 118 с. немає виправлень і вписаних цитат). Зберігається в А. Савицького у Львові²³.

Завдяки наявності цих машинописних текстів можна доповнити майже всі відсутні в рукописі сторінки, окрім сторінок 355–359.

18. Засада тотожності – основа для всіх висновків. Машинопис. Мова: українська. Дата написання: б/д. Кількість сторінок: 41. Існує і рукопис цієї праці. Кількість сторінок: 46. Цю працю було опубліковано у 1929 р. у Львові німецькою мовою (переклад о. Домета Садовського) під назвою “Das Prinzip der Identität – Grundlage aller Schlüsse”. Український рукопис і машинопис зберігаються в А. Савицького у Львові.

19. Віра в Бога. Рукопис. Мова: українська. Дата написання: 16. VIII. 1942. Кількість сторінок: 293. Зберігається в А. Савицького у Львові.

20. Атеїст. Рукопис. Мова: українська. Дата написання: працю не було закінчено, бо на останній сторінці немає дати, дата стоїть на 46 сторінці – 18. IX. 1943. Кількість сторінок: 112. Зберігається в А. Савицького у Львові.

21. Зависть богів. (Діалог). Рукопис. Мова: українська. Дата: 4. XII. 1944. Кількість сторінок: 71. Зберігається в А. Савицького у Львові.

22. Вічне життя. (Діалог). Рукопис Г. Костельника. Мова: українська. Дата написання: б/д. Кількість сторінок: 58. Зберігається в А. Савицького у Львові.

23. Матеріалізм Машинопис. Мова: українська. Дата написання: 26. II. 1945. Кількість сторінок: 110. Зберігається в архіві Х. Поляк у Загребі. Один примірник зберігається в А. Савицького у Львові.

²³ У списку Ю. Тамаша не вказано, що ці два машинописи пов’язані. Див.: Там само. – С. 323–324 (документи за порядковими номерами 20 і 46).

24. Ідеальна людина. Рукопис. Мова: українська. Дата написання: 1. X. 1946 (вказано на 73 с.). Кількість сторінок: 75. Рукопис закінчується заголовком VII-го розділу “Христові блаженні”. Зберігається в А. Савицького у Львові.

25. Квіти на престоли. Машинопис. Мова: українська, є також цитати грецькою і латинською мовами, фрагменти літургійних текстів старослов’янською мовою. Місце і дата: Львів, 10. III – 30. VII. 1948. Кількість сторінок: 34. Я відніс цей твір до філософських творів, бо в ньому є домінуючим питання теорії еволюції і відношення віри і науки, яке подане у поетичній формі зі вставками літургійних текстів. Жанр цього твору дуже нагадує Костельникову “Пісню Богів” (Львів, 1922).

26. Психологія атеїзму. Рукопис розпочатої праці. Мова українська. Дата написання: 19. 09. 1948. Кількість сторінок: 12. На титульній сторінці напис рукою Елеонори Костельник – дружини о. Гавриїла: “о. Др. Гавриїл Костельник. Психологія атеїзму. Послідня недокінчена праця о. Др. Г. Костельника 19/IX. 1948 р. (то є в неділю – день перед смертю)”. Зберігається в архіві Х. Поляк у Загребі.

IV. БОГОСЛОВСЬКІ ПРАЦІ

1. Наука римської Церкви про Євхаристію. Рукопис. Мова: українська. Дата написання: 30. X. 1928. Кількість сторінок: 39. У коментарі до назви праці Костельник зазначає: “Це перша моя полемічна праця проти науки римської Церкви, написана ще в 1928 р.”. Зберігається в А. Савицького у Львові.

2. Христова наука про церкву. Рукопис. Мова: українська. Кількість сторінок: 66. Дата написання: 25. III. 1932.

3. Стиль нашого обряду. (Реферат на загальних зборах свящ. тва св. Андрея). Рукопис. Мова: українська. Кількість сторінок: 2. Дата написання: 23. XII. 1933. Зберігається в А. Савицького у Львові.

4. Відродження Церкви. Рукопис. Мова: українська. Кількість сторінок: 53. Місце і дата написання: Мізунь нова 12. VIII. 1935. Зберігається в А. Савицького у Львові.

5. Конституція Церкви в I тисячолітті. Рукопис. Мова: українська. Дата написання: 6. III. 1941. Кількість сторінок: 20. Зберігається в А. Савицького у Львові.

6. Целібатська дисципліна. Рукопис. Мова: українська. Дата написання: 12. V. 1941. Кількість сторінок: 60. Зберігається в А. Савицького у Львові.

7. Місія. Рукопис полемічної праці. Мова: українська. Дата написання: 10. II. 1942. Кількість сторінок: 36 (немає 1-ї сторінки). Зберігається в А. Савицького у Львові.

8. Фрагмент полемічної праці на церковну тематику. Мова: українська. Дата написання: б/д. Кількість сторінок: 7–58. Зберігається в А. Савицького у Львові.

9. Надрядність Христової віри. Рукопис VII (останнього) розділу невідомої праці²⁴. Мова: українська. Дата написання: на останній 135 сторінці

²⁴ У списку рукописів поданому Ю. Тамашем, не вказано, що це лише фрагмент праці, і може скластися помилкове враження, що саме так називалася ціла праця (Там само. – С. 324).

рукопису зазначено рукою Костельника “Написав 1937. Доповнив 1942”. Кількість сторінок: 112–135. Зберігається в А. Савицького у Львові.

Машинопис цього ж розділу невідомої праці. Виправлення зроблені рукою Г. Костельника. Сторінки: 104–123. Дата написання: в кінці тексту напис: “Написав 1937 доповнив 1942”. Зберігається в А. Савицького у Львові.

Ще один варіант машинопису цього ж розділу. Виправлення також зроблено рукою Костельника. Сторінки: 107–127. Дату написання вказано також. Цей машинопис віддавали опрацювати в палітурку. Чітко видно, що попередні сторінки вирвані. Але збереглася титульна сторінка, на якій вказано назву праці “Св. письмо і модерна людина”. Це дає підстави припустити, що хтось свідомо вилучив попередні сторінки цієї праці з рукопису і всіх машинописних варіантів. Зберігається в А. Савицького у Львові.

10. Навернений Савл-Павел та його роздуми в Аравійській пустелі. Машинопис. (У кінці зазначено: “До друку підготував А. М. Савицький”). Мова: українська. Дата написання: 3. VII. 1943. Кількість сторінок: 9. Зберігається в А. Савицького у Львові, але не зазначений в опублікованому Ю. Тамашем списку рукописів.

11. Навернений Савло-Павло та його роздуми у Аравійській пустині. Рукопис. Мова: українська. Дата написання: 25. X. 1943. Кількість сторінок: 182 (у списку рукописів, поданому Ю. Тамашем, зазначено, що рукопис має 177 сторінок). Зберігається в А. Савицького у Львові.

12. Божі соблазни. Машинопис. Мова: українська. Дата написання: б/д. Кількість сторінок: 3. Зберігається в А. Савицького у Львові.

13. Вдячність-невдячність. Машинопис. Мова: українська. Дата написання: б/д. Кількість сторінок: 3. Зберігається в А. Савицького у Львові.

14. Любов ближнього. Машинопис. Мова: українська. Дата написання: б/д. Кількість сторінок: 3. Машинопис зберігається в А. Савицького у Львові, але не зазначений у списку, який подає Ю. Тамаш.

15. Чин священної і божественної літургії. (Вступні молитви і проскомидія). Український переклад. Машинопис. На першій сторінці стоїть підпис Костельника. Виправлення в тексті також зроблено рукою Костельника. Окрім Костельника, ще хтось переглядав текст, бо є виправлення і червоною ручкою, звичайним і хімічним олівцем. Дата написання: не вказана. Кількість сторінок: 15. Папір жовтий, тонкий і ламкий. Зберігається в А. Савицького у Львові.

16. Божественна літургія в святих отця нашого Йоана Золотоустого Український переклад. Машинопис. Крім Костельника, виправлення робили ще декілька осіб. Дати написання вказано різно: на 2 с. 27. XI. 1943; на 9 с. 19. XI. 1943; на 14 с. 11. V. 943; на 24 с. 9. X. 1943; на 26 с. 23. XI. 943; на 28 с. 19. V. 1943; на 34 с. 15. XI. 1943; на 37 с. 26. V. 943, 2. XI. 943, 30. XI. 943; на 42 с. 27. V. 943; Кількість сторінок: 49. Папір жовтий, тонкий і ламкий. Зберігається в А. Савицького у Львові.

17. Диспути Никодима з Йосипом з Ариматеї про Ісуса Христа. Рукопис Г. Костельника. Мова: українська. Дата написання: 12. X. 1944. Кількість сторінок: 79. Зберігається в А. Савицького у Львові.

18. Покликання нашої уніятської церкви. Рукопис. Мова: українська. Дата написання: 10. III. 1945. Кількість сторінок: 93. Зберігається в А. Савицького у Львові.

19. Священик наших часів. Рукопис. Мова: українська. Дата: 29. XII. 1946. Кількість сторінок 65. Зберігається в А. Савицького у Львові²⁵.

20. Викляті святі: Кирило і Мефодій. (Репліка на книжечку есп. Діонізія Няраді “Життя св. Кирила і Методія”, Львів, 1927). Рукопис. Мова: українська. Дата написання: б/д. (після 1945 р.). Кількість сторінок: 46. Зберігається в А. Савицького у Львові.

21. Сова-Гмитров Петро. “Православна Церква на Закарпатті”. Машинопис. Мова: українська, є цитати латинською і мадярською. Дата написання: б/д. Кількість сторінок: 62. На титульній сторінці – написане Костельником від руки пояснення: “Російський (недрукований) оригінал цієї розвідки скоротив і на українську мову переклав протопр. Костельник Г.” Виправлення, цитати іншими мовами і посилання написані рукою Костельника. Текст закінчується заголовком XI розділу “Під радянською владою”. Є виправлення, зроблені іншою рукою. Це свідчить про те, що текст мав принаймні двох редакторів

Існує і рукопис перекладу. У списку рукописних праць Костельника, укладеному Ю. Тамашем, його подано під назвою “Історія Закарпатського релігійного життя до 1945 р.”²⁶. Хтось дописав цю назву на окремому аркуші і додав до Костельникового рукопису. Таким чином могло скластися помилкове враження, що цю роботу під наведеною назвою написав сам Костельник. Рукопис має 88 сторінок. Текст рукопису як і машинописний текст, закінчується XI-им розділом “Під радянською владою”. Обидва варіанти зберігаються в А. Савицького.

22. Святе Письмо Нового Завіту. Переклад з грецького. (За виданням Ебергарда Нестле)²⁷.

Слово від перекладача. С. I–VII.

Від Матея святе Євангеліє. С. 2–132. Пояснення: с. 1–13.

Від Марка святе Євангеліє. С. 1–86.

Від Луки святе Євангеліє. С. 1–138. Дата: 17. III. 1944.

Євангеліє від Йоана. С. 1–121. Дата: 6. IV. 1944.

Діяння святих апостолів. С. 1–157. Дата: 13. XII. 1944.

Соборне послання св. ап. Якова. С. 1–14.

Перше соборне послання св. ап. Петра. С. 15–31.

Друге соборне послання св. ап. Петра. С. 32–42. Дата: 10. IV. 1945.

²⁵ У списку Ю. Тамаша зазначено, що цей твір має два примірники машинопису кількістю 37 сторінок. Див.: Там само. – С. 323.

²⁶ Там само. – С. 322.

²⁷ У списку Ю. Тамаша перелічено лише Євангелія і згадано про пояснення до Євангелія від Матея. Не згадується “Слово від перекладача”, Діянь апостолів, соборних послань Якова, Петра, Йоана, Юди і послання ап. Павла до римлян. Не вказано дату написання тих перекладів. Там само. – С. 323.

Перше соборне послання св. ап. Йоана. С. 1–11.

Друге соборне послання св. ап. Йоана. С. 11–12.

Третє соборне послання св. ап. Йоана. С. 13–14. Дата: 18. XII. 1945.

Соборне послання св. ап. Юди. С. 15–18. Дата 20. XII. 1945.

Послання св. ап. Павла до Римлян. С. 19–59. Закінчується 14 главою 15 рядок включно.

Загальна кількість сторінок 748.

Папір жовтий, крихкий, але рукопис у доброму стані. Зберігається в А. Савицького у Львові.

23. Найстаріший і найпевніший погляд на початки християнства. (На маргінесі книжки: Р. Ю. Виппер. *Возникновение христианской литературы*, Москва 1946). Рукопис. Мова: українська. Дата написання: 21. X. 1947. Кількість сторінок 36. Зберігається в А. Савицького у Львові.

24. Старовинний християнський комуніст²⁸. (Переклад послання св. Климентія – папи римського – до коринтян із короткимвступним коментарем). Машинопис. Виправлення тексту і латинські цитати – рукою Костельника. Мова: українська. Дата написання: б/д. Кількість сторінок 4. На звороті останньої сторінки напис (олівцем) рукою Костельника: “Чи це могло б бути випечатано в Епарх. Віснику?” і підпис Костельника.

V. РІЗНЕ

1. Посвідчення про присвоєння Гавріїлу Костельнику вченого ступеня доктора філософії, видане університетому Фрібурзі (Швейцарія). Мова: латинська. Місце і дата написання: Friburgi Helvetiorum die XXV mensis novembris MCMXIII. Документ завірив: Petrus Mauritius Masson, Litterarum Gallicarum professor ordinarius, ordinis philosophorum H. T. Decanus знизу відтиснено печатку університету. Кількість сторінок: один аркуш пергаменту. Зберігається в архіві Х. Поляк у Загребі.

2. Звернення семінаристів духовної семінарії у Станіславові до своїх товаришів семінарії у Львові у справі протесту проти примусового запровадження celibату українського духовенства. Мова: українська. Дата написання: Станіславів, дня 11. марта 1925 р. Кількість сторінок: 1 аркуш. Зберігається в архіві Х. Поляк у Загребі.

3. Ноти пісень, складених на два вірші Г. Костельника: *Бачко, моя Бачко; Умарлі мі оцец і мац.* Автор музики: композитор Борис Кудрик. На титульній сторінці напис: “Вельмишановному та Дорогому Поетові з приводу 30-літнього Ювілею його творчої праці! Дві бачванські пісні О. Гавріїла Костельника: Бачко, моя Бачко! Помарлі мі оцец і мац. На середній голос з достроєм фортепяну склав: Борис Кудрик 1935”. Мова: українська і бачвансько-український діалект. Кількість аркушів: 2. Дата написання: 1935. Зберігається в архіві Х. Поляк у Загребі.

²⁸ У списку Ю. Тамаша помилково подана назва праці: “Старовинний християнський кануніст”. Див.: Там само. – С. 324.



Світлина 1*.

Гавриїл Костельник – семінарист. Світлину зроблено правдоподібно у Загребі у 1906–1907 рр. Зберігається в архіві Христини Поляк. *Публікується вперше*



Світлина 2.

Г. Костельник з родиною Зарицьких

Стоять зліва направо: Г. Костельник, суддя Яворський, Софія (Зоня) Зарицька¹.
Сидять: Елеонора Зарицька (дружина Г. Костельника), батько Сиверин Ріттер фон Зарицький (герб де Новіна), Марія Зарицька (дружина судді Яворського). Світлину зроблено в 1913 р. у Перемишлі. Зберігається в архіві Христини Поляк у Загребі.

Публікується вперше

* Коментарі до світлин див. наприкінці статті.



Світлина 3².

Сидять зліва направо: 1-й – о. Г. Костельник 2-й – нотаріус Владислав Поляк 3-й – канонік о. Томович (о. Мірко Боїч?)³; 4-й – крижевський владика Діонізій Нярадї⁴; 5-й – митрополит Андрей Шептицький, 7-й – о. Михайло Мудрий – парох Руського Керестура⁵. *Стоять зліва направо:* 1-й – о. Йоаким Сегедї⁶; 2-й – учитель Йоан Шандор; 4-й – учитель Михайло Нярадї; 5-й – учитель Йосиф Фа; 6-й – о. Дюра Мікловш; 7-й – о. Янко Будинський (родич о. Костельника, також навчався у Львові). Решту осіб ідентифікувати не вдалося. Можливо, серед них є дехто з культурних діячів бачванських українців і представники сербської влади обічнини (гміни) Кула Світліну зроблено 1928 р. у Кулі (о. Роман Мизь подає дату 1927 р.). Зберігається в архіві Христини Поляк у Загребі



Світлина 4.

Зустріч І. Крип'якевича, Г. Костельника і Й. Оксіюка⁷. Львів, 1947 р.
Зберігається в А. Савицького у Львові. *Публікується вперше*

4. **Костельникове посвідчення з часів німецької окупації (1942–1944), тобто Ausweis.** Зберігається в архіві Х. Поляк у Загребі. На жаль, мені не вдалось отримати його копію, тому не подаю детальніший опис.

Автор публікації висловлює щиру подяку пані Христині Поляк (Загреб) і панові Андрію Савицькому (Львів) за надані копії рукописів.

КОМЕНТАРІ ДО СВІТЛИН

¹ Софія Зарицька була професійною маляркою. Студіювала малярство у О. Новаківського потім у Празі, де познайомилася з художником Мельниченком за якого вийшла заміж. Жила разом із чоловіком у Парижі, де й трагічно загинула (із спогадів Христини Поляк).

² Світлину опублікував Роман Миз у книзі “Священіки осецкого викариятa” (Новий Сад, 1993). На с. 55 він зазначає, що світлину надала Юліяна Фа з Нового Сада.

³ За твердженням п. Христини Поляк, це канонік о. Томович Тим часом о. Роман Миз подає на цьому місці священника Мірка Боїча (див.: *Миз Р.* Священіки осецкого викариятa. – С. 55).

⁴ Діонісій Нярадї (1914–1940) – влади́ка крижевський. Греко-католицьку єпархію з осідком у м. Крижевці (Križevci) утворив у 1777 р. папа Пій VI для опіки над галицькими і закарпатськими українцями на території Хорватії і Воєводини. Спочатку Д. Нярадї був адміністратором, а від 1920 р. – ординарієм крижевської єпархії. Окрім того, у 1922–1927 рр. він був адміністратором Пряшівської єпархії, а у 1938–1939 рр. – апостольським адміністратором Мукачівської єпархії (див.: *Пекар А.* Нарис історії Церкви Закарпаття – Рим: Записки ЧСВВ, 1967. – Т. I: Єпархічне оформлення. – С. 210). Саме Д. Нярадї, перебуваючи на посаді префекта греко-католицької семінарії у Загребі, посприяв Костельникові у 1907 р. перейти на навчання до Львова (див.: *Тамаш Ю.* Гавриїл Костельник медзи доктрину и природу – Нови Сад, 1986. – С. 10). Цікаві спогади про останній рік життя єпископа Д. Нярадї залишив український художник Микола Бутович, який у 1939 р. намалював його портрет (див.: *Федорук О.* Микола Бутович Життя і творчість. – К.; Нью-Йорк, 2002. – С. 242–244).

⁵ Детальнішу інформацію про о. М. Мудрого див.: *Аноним.* Писма Гавриїла Костельника Михайлова Мудрому // Шветлосц – Нови Сад, 1972. – № 4. – С. 367–385.

⁶ Йоаким Сегедї (1904–2004) у 1927 р. прийняв ієрейські свячення від владики Діонізія Нярадї, у 1963 р. архієрейські свячення від патріарха Йосипа Сліпого, архієпископа Гавриїла Букатка і єпископа Августина Горняка в Римі. Від 1966 р. він вікарій Крижевської єпархії, а від 1981 р. – адміністратор У 1983 р. складає свої повноваження на руки нового єпископа Славомира Мікловша. Помер на 100-му році життя і похований у Руському Керестурі (див.: *Біографія Йоакима Сегедї // Дзвони. – Руський Керестур 2004. – № 4. – Квітень. – С. 15.*

⁷ Йосиф Федорович Оксіок (1894–1991) у 1918 р. разом з І. Крип'якевичем брав участь у заснуванні університету Кам'янці-Подільському який очолив І. Огієнко. Входив до церковної ради УАПЦ (Липківського) і був архієпископом Полтавсько-Кременчуцьким до 1927 р. У 1931–1937 рр. працював у видавництвах Харкова. Жив у Полтаві. Багато перекладав (добре знав німецьку гірше англійську). У 1937 р. був засуджений До 1947 р. – на заслання в Магадані. 1961 р. реабілітований, про що писав і “Православний вісник”. Помер у Києві. Його старший брат архієпископ Львівський Макарій Оксіок брав участь в організації “Львівського собору” 1946 року У 1951 р. перебрався до Варшави; у 1957 р. повернувся до родини в Київ. Невдовзі помер в одеському чоловічому монастирі, де й похований (із спогадів А. Савицького).